

N. O. PRASOL
Mykolaiv

PEDAGOGICAL FACILITATION IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The article deals with the problem of pedagogical facilitation in the individualization of professional training of future primary school teachers in a credit-transfer educational system. The analysis of facilitative position of a teacher, main directions of their work, organizational and managerial conditions is made. The goals and objectives of teacher and facilitator's activity are determined; their duties and regulations on facilitative maintenance of professional training are presented.

Key words: individualization, pedagogical facilitation, future primary school teacher, teacher and facilitator, credit transfer system.

Н. А. ПРАСОЛ
г. Николаев

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ФАСИЛИТАЦИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Статья посвящена проблеме педагогической фасилитации в индивидуализации профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов в условиях кредитно-трансферной системы. Сделано анализ фасилитаторской позиции преподавателя, основных направлений его работы и организационно-управленческих условий и др. Определено цель и задания деятельности педагога-фасилитатора, представлено его обязанности положение о фасилитаторском сопровождении профессиональной подготовки.

Ключевые слова: индивидуализация, педагогическая фасилитация будущих учителей начальных классов, педагог-фасилитатор, кредитно-трансферная система.

Стаття надійшла до редколегії 10.07.2014

УДК 373.1

Я. І. РУЖЕВИЧ
м. Миколаїв

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ОДИН ІЗ ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ

У статті толерантність розглядається як один із провідних принципів розвитку літературних знань і читачьких умінь, що створює теоретичне підґрунтя для проектування ефективної моделі формування в старшокласників ціннісних орієнтацій. Розкривається єдність ціннісних орієнтацій, літературних знань та правил діяльності читачів-учнів як провідна умова ефективності формування в старшокласників ціннісних орієнтацій; особливості навчальної діяльності учнів на різних етапах вивчення художнього твору в школі.

Ключові слова: толерантність, ціннісні орієнтації, експериментальне навчання, виховання, етапи вивчення твору.

Постановка проблеми. У сучасному культурно-цивілізованому просторі постає гостра потреба підготовки випускників загальноосвітньої школи, які виявлятимуть уміння ефективно взаємодіяти з іншими людьми, шанувати гідність кожної особистості. За цих умов особливої актуальності в процесі вивчення світової літератури набуває виховання толерантної особистості, яка має бути відкритою системою, здатною опрацювати велику кількість нової інформації.

Шкільна літературна освіта покликана забезпечити оптимальні умови для засвоєн-

ня учнями духовних надбань людства, що зумовлюється унікальністю художньої літератури як мистецтва слова. Тому в навчальних програмах головною метою вивчення предмета визначено залучення школярів до найвищих досягнень світової літератури та культури, загальнолюдських і національних духовних цінностей.

Загалом, поліпшення літературної освіти пов'язується з розвитком інтелектуальної сфери учнів, зокрема з виробленням у них високого рівня предметних знань, умінь та комунікативних компетенцій, що є важливим

для визначення принципів формування в старшокласників ціннісних орієнтацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій є провідною в педагогічній науці. Педагогічний аспект ціннісних орієнтацій представлений у зв'язку із формуванням в учнів тих чи інших якостей (П. Блонський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Шацький). Увагу методистів (Г. Беленький, В. Голубков, М. Кудряшов, В. Маранцман, Є. Пасічник, Л. Мірошніченко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, А. Лісовський, Ю. Султанов) привертають умови, що більшою мірою сприяють формуванню ціннісних орієнтацій. Відображено теоретико-методичні засади формування ціннісних орієнтацій у розробках Є. Бондаревської, М. Боришевського, Л. Валієвої, О. Вишневського, М. Казакіної, М. Красовицького, В. Сластьоніна, О. Сухомлинської).

Метою статті є висвітлення особливостей формування ціннісних орієнтацій старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Під дефініцією формування ціннісних орієнтацій старшокласників розуміємо володіння учнями комплексом літературних знань, специфічних умінь і навичок (аналізу, аргументації) та індивідуальних якостей (пізнавальних, емоційних, інтелектуальних), що передбачають здатність оперувати методами та видами діяльності, необхідними для актуалізації цінностей, сприймання й тлумачення літературних творів, визначення їхнього ціннісного потенціалу.

Характеризуючи специфіку викладання світової літератури в школах України, Л. Мірошніченко називає дидактичні, літературознавчі й методичні принципи, на яких будується викладання, поділяючи їх на «традиційні» й «нові». Серед «нових» вона подає і принцип нерепресивної свідомості (толерантності), поділяючи погляди О. Пронкевича, який вважає нерепресивну свідомість не способом мислення, а майже моделлю поведінки, етичною позицією. Тому передбачається якісно інше ставлення до «чужого», «нетрадиційного» [3, 94]. Це вже можна вважати не просто толерантністю, а толерантністю активною.

Толерантність завжди залишалась універсальною загальнолюдською цінністю й основою для розбудови власне людських контактів на різних рівнях: у взаєминах між народами та державами, між окремими особистостями, соціальними групами. Толерантність розуміється як терпимість до іно-культури, іно-мислення, іно-віри, як співіснування в рамках відповідних відносин, у тому числі й у процесах взаємодії. З психологічної точки зору толерантність – це осмислене допущення суб'єктом будь-чого, з чим він не згоден.

Таким чином, толерантній особистості необхідно навчитися розуміти іншу позицію в контексті її культури, традиції. Світова література як навчальний предмет має в цьому сенсі важливу перевагу, оскільки пов'язана з різноманітними текстами, які належать до різних типів культури, що спонукає учнів виходити за межі власних уявлень та переконань, долати застиглість оцінок та пріоритетів, переосмислювати власне ставлення до явищ духовної та мистецької культури, досягати злагоди, відмовлятися від негативних стереотипів у відносинах обох статей.

Головною умовою ефективності формування в старшокласників ціннісних орієнтацій вважаємо єдність ціннісних орієнтацій, літературних знань та правил діяльності читачів-учнів. Реалізація ціннісного фактору залежить від сформованості в учнів знань із літератури та навчальних умінь. Дидактична мета буде досягнутою, якщо учні здобувають знання про художній твір, оволодівають правилами його аналізу, відчувають естетичний вплив авторського ідеалу та власні духовні зрушення.

Дослідження з педагогіки, психології та естетики дозволяють виокремити три основні фази інтелектуально-естетичної діяльності: настанова на сприйняття естетичного об'єкта, емоційне переживання, естетичне судження. У дослідженні вищезазначені фази сприйняття й ціннісних орієнтацій естетичного об'єкта спроектовані на викладання світової літератури у старших класах, що дає змогу констатувати формування ціннісних орієнтацій на всіх етапах вивчення художньо-

го твору в школі. Це положення лягло в основу структури теоретичного дослідження та практичного обґрунтування системи формування ціннісних орієнтацій старшокласників на кожному з етапів вивчення літературного твору.

Навчальна діяльність учнів структурується на усвідомлення цінностей, утілених у художніх творах; результат, фіксуючий факт засвоєння особистістю ціннісного потенціалу твору та фактор зміни особистісних якостей учня, і має три основні фази: передрозуміння, розуміння й тлумачення. Для кожного з названих етапів характерний свій основний вид діяльності.

Формування ціннісних орієнтацій старшокласників ґрунтується на системі, яка забезпечує актуалізацію цінностей, засвоєння ціннісного потенціалу твору, сформованість уміння обирати позитивні цінності, що формується й удосконалюється у процесі вивчення світової літератури шляхом опанування основних літературних текстів і виконання відповідних завдань.

Привертаючи увагу учнів до найважливіших фрагментів художнього твору, скеровуємо потік їхньої свідомості в напрямі моральних норм, ідеалів, цінностей, потреб, переконань, що виражається в особистісно осмислених моральних судженнях.

Наприклад, під час вивчення твору «Чума» А. Камю (11 клас) орієнтація скеровується на відповідальність людини за власну долю та долю людства, свої вчинки, розуміння іншої людини, толерантне ставлення до неї, на віру в можливість єднання людей у боротьбі проти зла. На уроці за темою «Камю і екзистенціалізм» проводиться презентація репродукції картини С. Далі «Обличчя війни» (без зазначення її назви). Розв'язуються такі питання:

- Як би ви назвали цю картину?
- Які елементи картини навіюють відчуття жаху?
- Де розташовані черепи? Чи випадкове саме таке їхнє розміщення?
- Який пейзаж є тлом цієї картини?
- Чи можете ви сказати, яке обличчя у війни?

Картину іспанського художника старшокласники назвали «Смерть», «Паніка», «Жах», «Крик страху». Черепи навіюють відчуття жаху. Вони містяться саме в середині голови. Пейзаж – пустеля, тобто відсутність чогось. Як супротив у них народжується думка про самоцінність життя та страшне безглуздя війни.

Одним із завдань у старших класах є застосування й перенесення художніх знань і читацьких умінь переважно за межі виучуваного твору. Після вивчення роману «Чума» А. Камю проводимо презентацію картини Пабло Пікассо «Герніка». Учні відповідають на запитання:

- Що спільного в репродукції з темою уроку?
- Що знаходиться в центрі композиції?
- Які основні мотиви жахливої трагедії?
- У драмі іспанського міста Герніка, знищеного бомбами фашистів, Пікассо побачив не тільки акт варварства. А що саме?
- Яка головна думка, до якої приходять А. Камю і П. Пікассо?

Старшокласники дійшли висновку, що і роман, і картина містять думки авторів про людське буття. Відчувається крик страждання, гніву й протесту. Картина є символом всесвітньої катастрофи, але головне – не зламатися під тиском лиха, і не тільки вистояти, а й підтримати інших, слабших.

Аналізуючи твори, вчителі намагалися не залишати учнів із розумінням того, що світ є абсурдним («Чума» А. Камю), а людина в ньому – безнадійно чужа навіть для своїх близьких («Перевтілення» Ф. Кафки). Ціннісна характеристика творів дає змогу пояснювати їхні моральні концепції й те, як вони мають інтегруватися в духовний досвід молоді й, понад цього, перетворитися на їхню життєбудівничу програму.

Умови правильного підходу до процесу аналізу твору, виявлення ціннісного ставлення та емоційно-оцінних вражень учнів посилюється їхнім естетичним переживанням від відкриття невідомих раніше смислових зв'язків між образами тексту, що були вже емоційно відчуті й пережиті на етапі читання.

Серед ефективних видів робіт, що забезпечують вирішення проблеми ціннісних оріє-

нтацій на підсумковому етапі вивчення твору, варто назвати написання творчих робіт, наприклад, «есе-дебют» на літературну тему. Ця навчальна письмова робота відрізняється від учнівських творів та літературних есе тим, що має чітку структуру, завдяки чому відбираються найбільш переконливі аргументи. Необхідно:

- скласти план (1-й абзац – вступ; 2, 3, 4 – головна частина; 5-й – висновки);
- написати тезу, яка чітко сформульована, аргументується прикладами, вміщує головну ідею твору та складається із двох частин: перша – повідомляє тему, друга – позицію автора;
- написати 3–4 ключові речення, які підтвердять тезу;
- на основі ключових речень написати основну частину есе. Перше речення кожного абзацу – ключове, яке містить опис аргументу, решта (5–7 речень) – його пояснення й підтвердження;
- висновки повинні стимулювати до роздумів.

Наводимо приклад творчої роботи за твором «Чума», А. Камю виконаної однією з учениць 11-го класу:

Чума змінила всі життєві цінності та орієнтири.

Є люди, яких хвилює тільки власне збагачення, вони живуть «сірим» і одноманітним життям, байдуже ставляться один до одного, до краси і любові. Але зіткнувшись із труднощами, лихом, вони зневірюються, ламаються. Це відбувається тому, що живуть кожен сам по собі, а так важко вистояти. З бідною треба боротися, а не скорятися їй. Тож, мужність людини – у вмінні вистояти під ударами долі і виконувати свою справу, безкомпромісно ставитися до лиха. Таким є образ лікаря Ріє з роману А. Камю «Чума».

Сили, які здатні протистояти злу, – в людині.

Ріє першим побачив здохлого щура на сходовому майданчику. За тим тисячі щуриних трупів на вулицях Орану стають провісником страшної трагедії. Лікар Ріє розуміє власну обмеженість, безвихідь і всю безперспективність боротьби з чумою і, не зважаючи на це, включається в боротьбу, ведучи її до кінця. Страждаючим потрібні його співчуття,

допомога, милосердя. І Ріє робить свідомий вибір – робити усе, що може залежати особисто від нього, адже в цьому він вбачає сенс свого існування.

Біду можуть здолати тільки ті, хто бореться разом з іншими.

Коли читаєш роман, виникає враження, що людина безсила в цьому світі, який не підкоряється волі, живе за своїми законами, точніше – беззаконням. У романі він асоціюється з образом чуми, яка з'являється і зникає незалежно від волі людей. Але коли вони зіткнулися з цим лихом, то почали відчувати чужий біль, забувши про власне благополуччя, стали дружними, толерантними, намагалися допомогти один одному. Це не допомагає знищити чуму, але дає змогу опиратися пошесті, протистояти тотальному впливові хвороби, зберігати надію і власне «Я». Люди можуть перемогти конкретне зло, але їм ніколи не вдасться перемогти зло у всьому світі. «Мікроб чуми» не зникає, не гине, може десятиріччями спати і чекати на свій час. Це застереження людству про те, що поруч із добром завжди існує зло, тому людям потрібно бути разом – у цьому їхня сила.

Не ставай на коліна, бережи свою гідність.

Іноді доля посилає тяжкі випробування, хвороби. У таких екстремальних умовах люди загартовуються, об'єднуються, радіють кожному прожитому дню, відчувають прекрасні почуття. А. Камю приводить до думки, що найдорожча цінність – життя людини. Ось чому існують кохання та народження дітей під час лиха, війни. Адже головне бажання людини – жити, бути щасливою, незважаючи на будь-що. Тому важливо, щоб і в найбезнадійнішій обстановці, всупереч розуму, не зламатися під натиском лиха, не тільки вистояти, а й підтримати в біді інших.

Камю застерігає: коли до вас прийде смертельна недуга, втрата близьких, зрада коханих і зупинить, на ваш погляд, життя, коли втрачатимуть зміст колишні уявлення про цінності світу, пам'ятайте: це не кінець, це тільки народження нових відносин із ним. Не ставайте на коліна, відстоюйте свою гідність – ось відповідь на запитання: як жити?»

Отже, формуванню ціннісних орієнтацій на підсумковому етапі вивчення літературного твору сприяють усвідомлення учнями цінностей, відображених у художніх творах; створення у свідомості читача цілісного ідейно-емоційного уявлення про твір; дослідницькі завдання, що потребують самостійних навчально-пізнавальних дій; завдання творчого характеру, спрямовані на трансформацію авторського тексту.

YA. I. RUSHEVYCH
Mykolaiv

TOLERANCE AS ONE OF THE PRINCIPLES OF FORMING VALUE ORIENTATIONS IN PUPILS

Tolerance is viewed in the article as one of the basic principles of literary knowledge and reading skills development which form the theoretical basis for designing the effective model of forming value orientations in high school pupils. The unity of value orientations, literary knowledge and activity rules of readers and students as the leading condition for successful formation of value orientations in high school students is revealed in the article. The peculiarities of pupils' educational work on different stages of studying a literary work at school are also investigated.

Key words: tolerance, value orientations, experimental learning, upbringing, stages of studying a work.

Я. И. РУЖЕВИЧ
г. Николаев

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ОДИН ИЗ ПРИНЦИПОВ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ

В статье толерантность рассматривается как один из основных принципов развития литературных знаний и читательских умений, которые образуют теоретическое основание для проектирования эффективной модели формирования у старшеклассников ценностных ориентаций. Раскрываются особенности учебной деятельности учащихся на разных этапах изучения художественного произведения в школе.

Ключевые слова: толерантность, ценностные ориентации, экспериментальное обучение, воспитание, этапы изучения произведения.

Список використаних джерел

1. Ісаєва О. О. Світова література: підр. для 11-го кл. загальноосвітніх навч. закладів / О. О. Ісаєва, Ж. В. Клименко, А. О. Мельник. — Харків : Сиція, 2011. — 320 с.
2. Кудряшов М. І. Аналіз літературного твору та завдання розвитку учнів // Література і виховання: зб. матеріалів: посібник для вчителя / Упоряд. А. В. Іванченко, Н. П. Каменська. — К. : Рад. шк., 1989. — С. 144—152.
3. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Підручник. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. — 432 с.

Стаття надійшла до редколегії 11.09.2014